

La Primera Internacional a Espanya: La Revolució del Petrolí d'Alcoi de 1873.

Autor: Gabriel Tormo Soler.

Tutor: José Miguel Santacreu Soler.

Grau d'Història.

Resum

L'Associació Internacional dels Treballadors va ser fundada a Londres l'any 1864, agrupant sindicalistes anarquistes i socialistes. La seua finalitat consistia en fonamentar una organització política del proletariat al món i la creació d'un fòrum que s'encarregara de tractar els problemes de la classe obrera i proposar línies d'acció.

A Espanya, la Internacional va aparéixer amb l'arribada de Giuseppe Fanelli, que va crear les seccions de l'AIT a Madrid i a Barcelona, sorgint posteriorment la Federació de la Regió Espanyola. Més tard es viurien episodis d'enfrontament entre marxistes i anarquistes, produint-se una escissió, i arran del moviment cantonalista, la Internacional espanyola va viure en la clandestinitat fins l'any 1881, refundant-se posteriorment amb el nom de Federació de Treballadors de la Regió Espanyola i dissolvent-se al 1888.

La Revolució del Petroli fou una revolta obrera de caràcter llibertari i sindicalista que tingué lloc a la ciutat d'Alcoi al juliol de 1873.

Paraules clau: AIT, moviment obrer, socialisme, internacionalisme, sindicalisme, revolució, emancipació.

Índex

Introducció (p. 4).

1. Orígens de la Primera Internacional (pp. 5-9).

2. La Primera Internacional a Espanya (pp. 9-28).

2.1. Context previ: Orígens del moviment obrer a Espanya (pp. 9-13).

2.2. Implantació de la Internacional a Espanya (pp. 13-25).

2.2.1. Les Conferències de València i Londres (pp. 18-19).

2.2.2. El Congrés de Saragossa (pp. 19-20).

2.2.3. Elements claus de l'escissió dins de la Internacional a Espanya (pp. 20-23).

2.2.4. Els Congresos de La Haia i Saint-Imier de 1872, i el Congrés de Còrdova (pp. 23-25).

2.3. Etapa final de la Primera Internacional a Espanya (pp. 25-28).

3. Els successos d'Alcoi: la Revolució del Petroli de 1873 (pp. 28-37).

3.1. La Internacional a Alcoi (pp. 28-30).

3.2. Desenvolupament del conflicte (pp. 30-33).

3.3. Conseqüències de la revolta (pp. 33-35).

3.4. Identitat dels implicats en la Revolució del Petroli (pp. 35-37).

Conclusions (p. 38).

Annexos (pp. 39-41).

Bibliografia (pp. 42-44).

Introducció

En el present treball ens disposem a tractar en profunditat tot allò relacionat amb l'Associació Internacional dels Treballadors, tant des del punt de vista internacional, citant l'evolució de l'AIT des de la seua mateixa fundació i a través dels congressos que s'hi convocaren, a més de destacar les principals personalitats que intervingueren en el seu desenvolupament; com també des de la perspectiva espanyola, citant prèviament els orígens del moviment obrer espanyol, i centrant-nos posteriorment en l'aparició i configuració de les primeres seccions internacionalistes a Espanya, a més de l'evolució de la Federació de la Regió Espanyola i els protagonistes que en ella intervenen. Aquest treball tracta també les divergències existents dins l'internacionalisme espanyol, de l'escissió que es va produir i de la influència que les tendències anarquistes tingueren a la FRE. Així mateix, el present treball també se centra en la relació existent entre l'internacionalisme espanyol i les autoritats, patint períodes de clandestinitat i altres de major llibertat, sent un fenomen important per a la desaparició de la Primera Internacional a Espanya la presència del moviment cantonalista. En el context del cantonalisme es produeix la Revolució del Petroli d'Alcoi de 1873, a la qual aquest treball ha volgut donar ressò, considerant la seua importància dins del devenir de l'internacionalisme espanyol, sent aquest un aixecament popular contra el govern municipal protagonitzat pels obrers, que després d'haver convocat una vaga, assassinaren l'alcalde i prengueren el control de la ciutat.

Els objectius del treball no són altres que l'estudi de la presència de la Primera Internacional a Espanya i la seua transcendència en el context de l'època, a més de l'anàlisi de les causes que donaren lloc a la Revolució del Petroli d'Alcoi i de les conseqüències que d'aquest aixecament anarcosindicalista s'hi desprenen.

Pel que fa a la metodologia, cal dir que han sigut utilitzades una sèrie d'obres de referència per a l'elaboració d'aquest treball, entre les que cap destacar el llibre de Josep Termes titulat *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881)*, l'obra de Manuel Tuñón de Lara, *El movimiento obrero en la historia de España*, el llibre de Juan Gómez Casas, *La Primera Internacional en España*, i el llibre de Manuel Cerdà Pérez, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*.

1. Orígens de la Primera Internacional

L'Associació Internacional de Treballadors o Primera Internacional fou fundada el 28 de setembre de 1864 al St. Martin's Hall de Londres, iniciant-se amb la participació de sindicats obrers britànics i francesos, a més d'alguns exiliats que residien a Londres.

La Internacional fou creada en un context de greus tensions polítiques al continent europeu, facilitant aquest fet el seu desenvolupament, però arran de l'esclat de la guerra francoprussiana el 1870 s'iniciarà la seua decadència. La Primera Internacional fou en sí mateixa una agrupació d'adherits individuals al quals donaven suport petits sindicats locals.

Representants de quatre països (Regne Unit, França, Bèlgica i Suïssa) acudiren a la conferència inaugural de l'AIT. Al preàmbul dels reglaments aprovats apareixia la següent clàusula, que provocaria certes controvèrsies: “que l'emancipació econòmica de les classes treballadores és el gran fi al que deuen subordinar-se, com un mitjà, tots els moviments polítics”.¹ Alguns van deduir que es tractava d'un avís contrari a qualsevol forma d'acció política que conduïra al moviment obrer a una transacció amb l'estat o amb els partits polítics radicals de la classe mitjana. D'altra banda, sobretot els sindicats francesos i britànics, pensaven que aquest postulat implicava la primacia de l'acció sindical, i li concedia una menor importància a la tarea política. Però amb Marx, açò podria entendre's com l'afirmació de la necessitat de l'acció política per part dels obrers organitzats, fet que es configuraria com un mitjà per aconseguir l'emancipació econòmica.

El primer congrés organitzat per la Internacional fou el celebrat a Ginebra el setembre de 1866. Acudiren un total de seixanta delegats a aquest congrés, sent trenta-tres d'ells suïssos i setze francesos. El principal objectiu del Congrés de Ginebra fou dotar a l'AIT d'una constitució definitiva, ratificant o alterant tot allò que s'acordà a la conferència inaugural de 1864. Tingueren lloc en aquest congrés certes divergències, com la sol·licitud per part dels delegats francesos d'impedir l'accés a la Internacional a tots aquells que no foren obrers manuals, sent tombada aquesta proposta pels vots dels

---

¹ TERMES, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881)*, 3ª ed., Barcelona, Editorial Crítica, 1977, pp. 11-12.

delegats britànics i suïssos. Es va decidir que la seu del Consell General, que era el comitè encarregat de dirigir la Internacional en el període comprés entre dos congressos, continuara sent Londres.

El segon congrés de l'AIT tingué lloc a la ciutat de Lausana l'any 1867, amb una majoria de representants francesos i suïssos. En aquest congrés es feu palesa la necessitat de que els sindicats obrers s'agruparen en federacions regionals, nacionals i internacionals d'oficis i indústries. Hi va haver un acord quasi general al voltant de la importància que tenia la creació de cooperatives de producció i el suport moral i econòmic que aquestes devien rebre per part dels sindicats. Malgrat l'existència d'aquest acord, hi van sorgir importants diferències entre els delegats al voltant dels tipus d'activitats cooperatives que mereixien ser defensades. Molts dels representants presents a Lausana indicaren el perill que les cooperatives de producció tingueren com a única funció el fet d'emancipar econòmicament petits grups d'obrers i no a la totalitat de la classe treballadora. Els proudhonians, partidaris de Louis Blanc i de Lassalle formaren part d'aquest congrés, i a l'hora de discutir els punts que feien referència a l'"estat", l'heterogeneïtat dels postulats de cadascuna de les distintes escoles fou la causa de la formulació de resolucions ambigües.² En Lausana s'aprovà una moció favorable a la propietat pública dels mitjans de canvi i de transport, però l'esmena presentada per Cesar de Paepe al voltant de la socialització de la terra fou rebutjada, aplaçant aquest punt per a una discussió més completa que tindria lloc al següent congrés. Un altre dels temes que suscità certa controvèrsia fou el paper de la classe obrera en la lluita política i la relació existent entre llibertats "socials" i "polítiques".³ El congrés va aprovar que l'emancipació social dels treballadors era inseparable de la seua emancipació política, i que l'establiment de llibertats polítiques era una mesura necessària. Aquestes dues mocions van rebre els vots favorables de quasi tots els delegats, acordant que foren reafirmades als següents congressos i comunicades a tots els membres de la Internacional.

L'última de les decisions que es prengueren al Congrés de Lausana fou l'actitud que hom hauria de seguir respecte al Congrés Internacional de la Pau, que es reuniria pocs dies després a Ginebra, sent patrocinat per la Lliga per la Pau i la Llibertat. La

---

² TERMES, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España*, ob. cit., p. 13.

³ TERMES, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España*, ob. cit., p. 13.

Lliga era un moviment pacifista i republicà que estava dirigit per escriptors, professors i polítics burgesos que desitjaven el suport de la classe obrera. La majoria dels delegats de la Internacional veia amb bons ulls el fet de col·laborar amb la Lliga en la seua lluita contra la guerra, però aquests li demanaven a aquesta organització que s'ocupara del problema social, i que reconeguera que les guerres sols podien evitar-se a través d'una transformació del sistema econòmic vigent.

El congrés pacifista de Ginebra no va tractar directament el missatge enviat per la Internacional, no aprovant la Lliga per la Pau i la Llibertat les propostes incloses dins d'aquest missatge. Bakunin, que en aquest moment no formava part de la Internacional, va participar activament al Congrés de la Pau, dirigint una vertent esquerrana dins la Lliga que veia necessària l'adopció d'un programa de reformes socials. Al congrés de la Lliga celebrat a Berna l'any següent, Bakunin proposà l'establiment d'una societat en la que s'alcançara la igualtat econòmica i social entre tots els seus components, declarant-se colectivista i partidari de l'abolició de l'Estat. La moció presentada per Bakunin fracassà, provocant la crisi dins la Lliga i la separació de Bakunin i els seus partidaris.

Bakunin i els seus seguidors fundaren a la ciutat de Ginebra l'Aliança de la Democràcia Socialista el setembre de 1868. El seus membres més destacats foren Elisée Réclus, Giuseppe Fanelli, Alberto Tucci, Aristide Rey i Nikolai Jukovsky. Aquesta organització demanà posteriorment el seu ingrés a l'AIT. El Consell General denegà aquesta sol·licitud, dissolvent-se l'Aliança com organització internacional i indicant a les seues seccions l'ingrés en les respectives federacions nacionals i locals de la Internacional. Tenint en compte aquestes premises, el Consell General acceptà l'entrada de l'Aliança a l'AIT el juliol de 1869.

Al Congrés de Brussel·les de 1869 els belgues eren majoria, amb cinquanta-sis delegats, mentre que els francesos i els britànics comptaven amb díhuit i dotze delegats, respectivament. Per primera vegada va assistir a un congrés de l'AIT un delegat espanyol, Sarro Magallán, que és el pseudònim que utilitzà el maquinista de Barcelona Antoni Marsal i Anglora. Aquest Congrés de Brussel·les declarà, a petició de Cesar de Paepe, que la terra, les mines, les pedreres, els boscos, els canals i els mitjans de comunicació devien pertànyer a la col·lectivitat. Un reduït grup de proudhonians belgues i francesos, i també un grup de suïssos moderats criticaren aquesta proposició, fracassant en el seu intent. A més d'aquestes mesures, es va decidir també que les màquines quedarien en mans dels obrers.

Al Congrés de Brussel·les, la Internacional es posicionà en favor del col·lectivisme industrial, configurant-se aquest com l'exercici de la propietat per part de les cooperatives de producció i no per part de l'Estat. En l'àmbit agrícola s'arribà a una solució semblant a aquesta, es a dir, la terra seria propietat de les comunitats locals i els seu conreu estaria protagonitzat pels treballadors afiliats a cooperatives agrícoles. El propi congrés va indicar el perill de que aquestes cooperatives prengueren formes capitalistes, remarcant que el seu principal objectiu era desposseir als patrons dels instruments de producció, per tornar aquests als obrers, considerats com els legítims propietaris. En aquest congrés es rebutjà també les cooperatives de consum a la Rochdale i les cooperatives de producció de que pagaven interessos al capital que en elles invertia. El Congrés de Brussel·les constitueix l'acceptació definitiva per part de l'AIT de la idea de socialització.

Al setembre de 1869 se celebrà el Congrés de Basilea, assistint un total de setanta-dos delegats. Mikhail Bakunin fou un dels dos representants d'Itàlia, acudint per primera vegada a un congrés internacionalista. Gaspar Sentiñón i Rafael Farga i Pellicer foren els dos delegats que representaren les societats obreres de Catalunya. Ambdós coneixien les teories exposades per Bakunin, sent membres de l'Aliança.

En aquest congrés es va tractar de nou la qüestió de la propietat col·lectiva de la terra, aprovant unes conclusions semblants a les de Brussel·les. També es va parlar al voltant de l'abolició del dret d'herència, presentant-se dues propostes: una d'aquestes formulada per la comissió nomenada pel congrés, que era favorable a l'abolició, i una altra escrita per Marx i presentada per Johann Georg Eccarius, que postulava l'aplicació d'un impost sobre la transmissió de bens per mort. Cap d'aquestes dues propostes va obtenir un suport majoritari suficient per ser considerada com una decisió del congrés. El Consell General va ampliar en aquest congrés els seus poders, tenint aquesta mesura el suport de Bakunin. Se li va concedir la facultat d'admetre o rebutjar l'ingrés d'individus i societats a la Internacional, a més de l'autorització per suspendre qualsevol secció que reaccionara en contra dels interessos generals de l'AIT. El Consell General informava sols al congrés de les seues decisions, tenint aquest l'autoritat de revocar els seus veredictes.

Fins l'any 1868, la Internacional va comptar amb l'oposició interna dels proudhonians. A partir d'aquest moment, la influència d'aquest sector disminueix, primant l'enfortament entre Marx i Bakunin. Des de la data de la seua fundació i fins el moment de màxim desenvolupament d'aquesta, la Internacional va donar un pas

endavant cap al socialisme, va derrotar els partidaris de Proudhon, contraris a la nacionalització de la terra, i va veure fracassar la Lliga per la Pau i la Llibertat, organisme que assumia la consecució de fins de tipus internacionalista, i que li haguera pogut restar suport en determinats sectors del món obrer. La Internacional va aconseguir la dissolució de l'Aliança de Bakunin com a organisme multinacional, transformant-se en un secció de propaganda de la vertent suïssa. A més, l'AIT va ser partícip del naixement i també del desenvolupament dels sindicats creats a l'Europa occidental. Les vagues que havien resultat victorioses arreu del continent van fer augmentar el seu prestigi entre els obrers, tot i que moltes d'aquestes vagues no foren organitzades per l'AIT. La guerra francoprussiana i les conseqüències de la Comuna de París i la seua derrota foren les principals causes de la decadència de la Internacional, desenvolupant-se únicament a Espanya i en menor mesura a Itàlia després d'aquesta crisi.

2. La Primera Internacional a Espanya

2.1. Context previ: Orígens del moviment obrer a Espanya

El moviment obrer a Espanya fa acte de presència entre les dècades de 1830 i 1840 a Catalunya, únic lloc d'Espanya on en aquell moment existia una indústria moderna, el sector tèxtil cotoner. Podem citar exemples de les primeres queixes dels obrers contra els seus patrons a Espanya l'any 1827, per l'augment de la grandària de les peces que havien de teixir, intervenint les autoritats, fet que tornarà a ocórrer al 1831 i 1834.⁴ Al 1835, uns treballadors cremaren la Fàbrica Bonaplata de Barcelona, postulant que els telers mecànics feien disminuir la producció del treball manual.

Es precis assenyalar que el primer conflicte que es dona a Espanya en relació a la indústria és el motí que té lloc a la ciutat d'Alcoi el 2 de març de 1821, sent el primer episodi de ludisme espanyol, produint-se la crema de dèsset màquines.⁵

---

⁴ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España*, Madrid, Taurus Ediciones, 1972, p. 37.

⁵ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España*, ob. cit., pp. 36-37.

En aquesta època, es produeix l'intent per part dels treballadors de configurar les primeres societats obreres, fet que es constatable a través de les múltiples queixes que reflexa la Comissió de Fàbriques per part dels patrons del seus treballadors. En febrer de 1839, va ser promulgada una Reial Ordre que autoritzava a la formació de societats de suport mutu i beneficència, i el 26 de setembre de 1840 es va fundar la Societat Mútua de Teixidors de Barcelona, presidida per Joan Munts.⁶

A la tardor de 1840 van augmentar les tensions socials, creant-se una comissió d'arbitratge amb la finalitat de paliar aquesta situació, formada per representants dels patrons i dels obrers, encara que els representants obrers es desmarcaren d'aquesta comissió en març de 1841, ja que pensaven que no tenia una utilitat pràctica.⁷

La Societat de Teixidors es va estendre a les zones properes a Barcelona, assolint els 15.000 afiliats, 7.000 a la mateixa ciutat de Barcelona i 8.000 als pobles i ciutats dels voltants.⁸ El Govern d'Espartero va ordenar que les societats obreres se centraren únicament en les seues funcions de protecció i auxili, amenaçant amb penes de presó a aquells que impediren la "lliure contratació d'obrers i patrons", i quedaven prohibides totes les reunions que no estigueren autoritzades. Degut a les tensions existents, la Societat de Teixidors va ser clausurada pel govern el 9 de desembre de 1841, felicitant la Comissió de Fàbriques a Espartero per la seua decisió. Cercant el suport de l'Ajuntament de Barcelona, la Societat de Teixidors va aconseguir invalidar la seua prohibició el 29 de març de 1842, posant com a condicions el Govern que aquesta fóra una organització apolítica i local.⁹

Amb la sublevació que es va produir a Barcelona el novembre de 1842, que va acabar amb el bombardeig de la ciutat per part de les tropes del Govern, el capità general de Catalunya va acusar a la Societat de Teixidors de molts dels successos, dissolvent-se el 16 de gener de 1843, i a més, es va prohibir la formació de qualsevol associació obrera. Malgrat la prohibició, la Societat de Teixidors va continuar actuant dins la Companyia Fabril de Teixidors de Cotó. Cal dir que a finals de 1843 va tornar a

---

⁶ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España*, ob. cit., pp 41-42.

⁷ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España*, ob. cit., p. 43.

⁸ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España*, ob. cit., pp. 43-44.

⁹ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España*, ob. cit., pp. 45-46.

plantejar-se la legalització d'aquesta organització, encara que els anys posteriors va continuar en la clandestinitat.¹⁰

Entre les dècades de 1840 i 1850 van començar a aparèixer fora de Catalunya les primeres societats d'auxili mutu com "el Taller" de València o la "*Sociedad de Socorros Mutuos entre Tejedores de Béjar*". A més, es funden també distintes associacions culturals obreres com "*La Velada de Artistas, Artesanos, Jornaleros y Labradores*", creada a Madrid l'any 1847 i denominada posteriorment "*Fomento de las Artes*". Cal destacar també la fundació d'escoles per a adults.¹¹

Amb el pronunciament efectuat el 30 de juny de 1854 a Vicálvaro es va iniciar el període conegut com el bieni progressista. La primera ciutat que es va sumar al pronunciament va ser Barcelona, destacant el paper que els obrers tingueren en la sublevació que va tindre lloc en aquesta ciutat, amb declaració de vaga inclosa. Es van produir incendis a determinades fàbriques que utilitzaven les anomenades selfactines, que era un tipus de màquina de filar, sent assassinats certs dirigents d'aquestes fàbriques.¹² Degut a la duració de la vaga, el capità general de Catalunya va prohibir les selfactines. Cal dir que Màlaga també va comptar amb una important participació obrera a la sublevació que tingué lloc amb motiu de la "Vicalvarada", produint-se també una vaga que durà uns quants dies.¹³

L'any següent es va produir tota una ofensiva contra les associacions obreres, promulgant el capità general de Catalunya, Juan Zapatero, la prohibició de totes les associacions obreres el 21 de juny de 1855. Açò va donar lloc a la declaració a Barcelona de la primera vaga general de la història d'Espanya, que va començar amb l'abandonament dels llocs de treball per part dels treballadors barcelonins. El 5 de juliol es van dirigir a Madrid dues comissions que tenien per objectiu entrevistar-se amb Espartero, al que anaven a demanar el reconeixement dels dret d'associació, una jornada laboral de deu hores i formació d'un jurat format per obrers i patrons. Espartero va prometre que les seues reivindicacions serien escoltades si donaven per finalitzada la

---

¹⁰ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, pp. 47-48.

¹¹ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, p. 66.

¹² TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, pp. 67-68.

¹³ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, pp. 69-70.

vaga. Malgrat açò, des d'aquell moment es va produir una forta repressió contra els obrers, partint la fragata “*Julia*” cap a l'Havana amb setanta obrers detinguts. El 9 de juliol tingueren lloc certes manifestacions a la ciutat de Barcelona, que contava amb la presència de l'Exèrcit, i la major part dels obrers no anaren a treballar aquell dia. Amb l'actuació del general Saravia es va donar per finalitzada la vaga l'11 de juliol.¹⁴

El 7 de setembre es va presentar a Madrid una “Exposició presentada per la classe obrera a les Corts Constituents”, juntament amb una “Alocució als obrers espanyols”, en la qual demanaven als obrers que li donaren suport, sent la principal petició el reconeixement al dret d'associació. L' “Exposició” fou redactada per Francesc Pi i Margall, qui la va entregar a les Corts Constituents a finals de 1855, comptant amb el suport de 33.000 signatures.¹⁵

Quan es va produir l'entrega d'aquest document, el Congrés dels Diputats portava dos mesos discutint al voltant del projecte de llei que havia presentat el ministre de foment, i que tractava de l' “exercici, policia, societats, jurisdicció, i inspecció de la indústria manufacturera”, vinculada amb les promeses del Govern per acabar amb la vaga general. Aquest projecte de llei va ser finalment abortat amb la caiguda del Govern d'Espartero al juliol de 1856, i per tant, del bieni progressista.¹⁶

Amb la finalització d'aquest període, les societats obreres van tornar a ser prohibides, encara que van continuar funcionant en la clandestinitat. El 10 de juny de 1861, el Govern del general O'Donnell va aprovar una Reial Ordre que feu possible la creació de societats d'auxili mutu anomenades “*Montepíos*”, que contaven amb nombroses restriccions. Llavors, quinze mil obrers barcelonins van presentar un escrit a les Corts en el qual demanaven la “llibertat d'associació per a combatre el capital de manera noble i pacífica”, sent rebutjada aquesta petició.¹⁷

L'any 1864, el capità general de Catalunya, el general Domingo Dulce y Garay va permetre el funcionament de les societats obreres, celebrant-se el 25 i 26 de setembre de 1865 el Congrés Obrer de Barcelona, al qual van assistir delegats de quaranta

---

¹⁴ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, p. 111.

¹⁵ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, pp. 112-113.

¹⁶ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, pp. 112-114.

¹⁷ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, pp. 131-132.

societats, arribant a l'acord de formar una federació de societats obreres i de centres obrers a llocs on hi haguera més d'una societat, i dirigint una petició al Govern per demanar la llibertat d'associació. També van aparèixer en aquest temps dos periòdics obrers, *El Obrero* i *La Asociación*, que tenien com objectius la defensa dels interessos del proletariat i la consecució del dret d'associació obrera, tant per a combatre el capital, com per a crear societats obreres aplicades a la producció i el consum, és a dir, per a la formació de cooperatives.¹⁸

L'any 1864, el sacerdot Antonio Vicent va fundar els Círcols Obrers Catòlics, amb l'objectiu d'acabar amb l'apostasia col·lectiva, configurant-se com una organització dedicada als obrers, encara que també participaven patrons com a "socs protectors", tenint també una finalitat de caràcter religiós.¹⁹

Amb la Revolució de setembre de 1868 i l'inici del Sexenni Democràtic s'obri una nova etapa per a l'obrerisme espanyol, decretant el Govern Provisional la llibertat d'associació. En aquella època ja s'havien produït els primers contactes amb l'AIT, fundant-se la Direcció Central de les Societats Obreres de Barcelona, formada per societats de distintes professions, que va fer pública una crida "als obrers de Catalunya", convocant a la celebració d'un congrés obrer, que se celebraria al desembre de 1868 a Barcelona, on estagueren representades un total de 61 societats. En aquell congrés es va acordar donar suport a la instauració d'una República Federal, a la participació de la classe obrera a les eleccions, al cooperativisme i a la publicació del periòdic *La Federación*, que arribaria a ser el periòdic internacionalista més rellevant d'Espanya, acordant-se també la creació de comissions mixtes de patrons i obrers en les quals tractarien les seues reivindicacions.

2.2. Implantació de la Internacional a Espanya

En el sorgiment de la Primera Internacional a Espanya pren un paper important la figura de Fanelli, internacionalista italià i membre de l'Aliança de la Democràcia Socialista, a més d'amic i seguidor de Bakunin. Per indicació del mateix Bakunin arribà

---

¹⁸ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, p. 134.

¹⁹ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España, ob. cit.*, pp. 136-137.

a Espanya amb l'objectiu de transmetre els Estatuts de la Internacional, a més dels de l'Aliança i els d'altres societats obreres suïsses.

Fanelli no parlava castellà, i de fet s'expressava en francès i italià, encara que aconseguia comunicar les seues idees a l'auditori, exposant les possibilitats de reestructuració social basats en la ciència econòmica vertadera, que, mitjançant la unió obrera internacional, reemplaçarien les institucions de la societat explotadora per altres instituciones dignes i de caràcter racional, que s'encarregarien de protegir el dret natural.

Un dels motius més importants pel qual es produeix el naixement i desenvolupament de les idees llibertàries a Espanya és l'existència d'un voluntarisme revolucionari. La preeminència de l'anarquisme per sobre del marxisme que té lloc a Espanya és deguda principalment a aquest voluntarisme revolucionari, que s'imposa al determinisme economicista defensat pels seguidors de Marx. Intervenien també dos factors més, com són la marginació política que sofreix Espanya en aquest moment i la millor adequació de l'anarquisme a les realitats de la condició dels obrers i camperols del país.

El primer nucli de la Internacional a Espanya fou creat a Madrid, i estava format per un total de vint-i-un membres, destacant entre tots ells Francisco Mora, Ángel Mora, Enrique Borrell, Anselmo Lorenzo, José Adsuar i Tomás González Morago, tots ells iniciats per Fanelli. També hi formaven part membres de tendència socialista, com Juan Serrano Oteiza.²⁰

L'activitat del nucli madrileny contà amb més problemes que la del grup barceloní, estant el moviment obrer català més desenvolupat i arrelat. Segons Anselmo Lorenzo, entre la classe obrera madrilenya regnava la indiferència i l'ambient tavernari, fet que feia complicada la implantació de la Internacional.²¹ Malgrat això, al primer congrés celebrat a Madrid s'aconseguí organitzar una secció formada per un total de dos mil afiliats, volcats principalment en l'activitat propagandística. Progressivament va anar depurant aquest nucli madrileny d'elements republicans, maçònics, carbonaris, etc., que foren inclosos dins del primer anunci internacional per no perdre contacte amb una plataforma obrera.

---

²⁰ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España*, Bilbao, Zero, 1974, p. 12.

²¹ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España*, ob. cit., p. 12.

L'aparició pública de la Internacional va despertar l'interés de molts polítics de diferents ideologies, sobretot republicans. Les primeres crítiques rebudes per la Internacional a Espanya vingueren per part de Fernando Garrido, polític republicà, que escrigué dos articles al periòdic *La Igualdad*, argumentant en contra de l'abstencionisme polític que postul·lava la Internacional. La rèplica no es feu esperar, i els periòdics *La Federación*, de Barcelona, i *La Solidaridad*, de Madrid, contestaren a aquestes crítiques, acusant a Garrido i als republicans de ser un *instrument inconscient al servei de la reacció*.²²

Al periòdic *La Federación* s'afirma que l'objectiu de la Internacional espanyola és el de destruir qualsevol govern autoritari per a imposar per sobre de les runes *l'Anarquía, és a dir, la lliure federació de lliures associacions obreres agrícoles i industrials*.

Degut a l'abstencionisme polític dels internacionalistes, els distints grups polítics volgueren atraure a les masses obreres de l'anarquisme i l'anarcosindicalisme, destacant els republicans unitaris i els federals, els radicals lerrouxistes posteriorment, i també els comunistes. La Internacional rebé també un gran nombre de campanyes denigratòries per part dels partits de la burgesia.

Fruit de l'entusiasme primigeni del nucli de la Internacional a Madrid, es va prendre la decissió de crear una organització a escala nacional, sorgint aquesta idea al periòdic *La Solidaridad*, que proposava com a seu d'un primer congrés internacionalista a la ciutat Madrid. La posterior comunicació per part dels internacionalistes barcelonins, aconseguí que el primer congrés de la Internacional a Espanya se celebrara a Barcelona el 19 de juny de 1870.²³

A Barcelona fou creat el segon nucli de l'AIT a Espanya, sota la influència directa de Fanelli, el qual es dirigí a la capital catalana després d'abandonar Madrid, i es reuní a l'estudi del pintor Josep Lluís Pellicer amb una vintena de persones, destacant entre totes elles Rafael Farga, Viladarga, Cartañá i Ramón Costa. El nucli fundador fou configurat en maig de 1869, i el mes d'agost es creà el periòdic *La Federación*, ja anomenat anteriorment, el qual conformava l'òrgan del Centre Federal de les Associacions Obreres. Aquest nucli primigeni es veuria reforçat per nous elements

---

²² GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 13.

²³ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 15.

andalusos, entre el que destaquen Gaspar Sentiñón, Trinidad Soriano, José García Viñas, etc. El Centre Federal passà a constituir-se en Federació Local de la Internacional el 14 de febrer de 1870.

El Congrés de la Primera Internacional s'inicià el 19 de juny al teatre del Circ de Barcelona, sent inaugurat el comici per Rafael Farga i Pellicer en nom del Centre Federal de Societats Obreres, pronunciant-se Farga en contra de l'imperi del capital, de l'Estat i de l'Església, i en favor del desenvolupament de l'Anarquia i la lliure Federació de lliures associacions d'obrers. Al congrés assistiren un centenar de delegacions d'Andalusia, el País Valencià, Aragó, Castella i Catalunya.

Les distintes tendències presents en aquest congrés, entre les que destaquen la internacionalista i la revolucionara, la possibilista, la política i la representada pels societaris, col·lisionaren en moltes ocasions amb els punts proposats pel temari.²⁴

Al primer punt, que feia referència a la *Resistència*, fou aprovat per la major part del congrés el dictamen defensat per l'internacionalista madrileny Borrell, que era partidari de la creació de les caixes o resistència, comptant amb l'oposició de Josep Roca i Galès, i també dels grups societaris i reformistes.

Al punt següent, referent a la *Cooperació*, es reconegué la utilitat que la cooperació pot tindre en les pròpies pràctiques cooperatives, considerant-se també de gran utilitat la fórmula cooperativa per a l'atracció dels treballadors que encara no havien assumit un grau de radicalisme ideològic. La conclusió a la que arribà el congrés és que *les pràctiques cooperatives no podien ser considerades com un mitjà directe i absolut per assolir l'emancipació de les classes treballadores*.

El dictamen aprovat en referència al quart punt, que tractava de l'*Organització social dels treballadors*, fou presentat per García Meneses, el qual feu un gran treball d'arquitectura social, resumint la pretensió de l'anarcosindicalisme i el sindicalisme revolucionari de prefigurar les societats futures.

La minoria política i cooperativista representada al congrés i dirigida per Josep Roca i Galès, intentà introduir una sèrie d'esmenes per a demanar a l'Estat l'aprovació de lleis que garantiren la protecció del treball i dels treballadors. El congrés rebutjà aquesta proposta, ja que comprenia que la seua finalitat era perjudicar l'actitud del propi congrés envers l'acció política.

---

²⁴ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 16.

Però, sens dubte, el punt més important dels formulats en aquest Congrés de la Internacional a Barcelona fou el de l'*Actitud de la Internacional amb relació a la política*. El dictamen aprovat pel congrés al voltant d'aquest punt arribà a la conclusió de que totes les seccions de l'AIT havien de renunciar a qualsevol acció corporativa que tinguera com a objectiu la transformació social mitjançant les reformes polítiques nacionals, convidant als seus membres a centrar-se en la constitució federativa dels cossos d'ofici, sent aquest l'únic mitjà que assegurava l'èxit de la revolució.

Josep Roca i Galès es va mostrar favorable al contingut d'aquest dictamen i també de l'Anarquia com a finalitat, encara que va defensar la necessitat de l'existència de l'Estat com a pas previ a l'Anarquia.²⁵ De fet, Roca i Galès va combatre l'antiestatisme, defensat la idea de que l'Estat enemic de les reformes socials era el corresponent a l'Antic Règim i no l'Estat democràtic, retractant-se posteriorment.

La celebració d'aquest congrés, l'objectiu del qual era la reorganització del món laboral al marge de les institucions pròpies de la burgesia, suscità un munt de reaccions, sobretot contràries, entre els diferents grups polítics. La premsa burgesa va iniciar una campanya contra la Internacional. Malgrat aquest fet, molts polítics no pergueren l'esperança de fer-se amb el control d'aquesta organització obrera, i per això mateix, l'any 1871 la Comissió de l'Assemblea Republicana Federal, a través del seu president, Francesc Pi i Margall, convidà al Consell Federal de la Regió Espanyola als locals de l'Assemblea Republicana, amb la finalitat de poder escoltar els seus propòsits.

El Consell Federal de la Regió Espanyola va rebutjar la invitació, degut a les diferències entre ambdós organismes, ja que l'objectiu del Consell Federal de la Regió Espanyola era el de destruir les classes socials i realitzar així la completa emancipació econòmica i social de tots els individus d'ambdós sexes, mentre que aquesta institució considerava que l'objectiu de la Comissió se centrava únicament en la millora de les condicions de la classe obrera.²⁶

Aquesta declaració d'intencions per part de la Internacional va causar estupor entre la burgesia i la classe política espanyola.²⁷ Malgrat aquest fet, cal dir que l'actuació de la Federació Regional Espanyola en aquesta època fou prou moderada. La

---

²⁵ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 20.

²⁶ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 23.

²⁷ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 23.

intenció de fer créixer orgànicament el moviment, de despertar i associar els obrers i de multiplicar les seccions i unions d'oficis fou el que mogué a la Internacional a fer aquest tipus de manifestacions.

Degut a l'enfrontament existent entre els internacionalistes de Madrid i certs elements de caràcter xenòfob i patriota el 2 de maig de 1871, el Consell Federal de la Regió Espanyola, que es trobava a Madrid i estava format per González Morago, Enrique Borrell, Francisco Mora, Anselmo Lorenzo i Ángel Mora, tingué que dividir-se, anant cap a Lisboa Lorenzo, Morago i Francisco Mora, on van col·laborar en la fundació de la secció portuguesa de la Internacional, tornant posteriorment a Madrid.

2.2.1. Les Conferències de València i Londres

La primera de les conferències que tingueren lloc a València se celebrà entre el 10 i el 18 de setembre de 1871, substituint el Congrés acordat pel comici constitutiu de Barcelona. En aquesta conferència foren establertes les Federacions d'Oficis Símils, que assumiren les funcions de la resistència, es a dir, l'acció contra el capitalisme i el patronat. L'èxit d'aquest nou tipus de Federació fou el de permetre la conglomeració per indústries de totes les seccions que amb anterioritat havien estat aïllades i també el de fer créixer el radi d'acció de l'organització dins del conjunt de la indústria.

La Conferència de València va realitzar també altres mesures, com l'ampliació a nou el nombre de membres del Consell Federal i la designació de Saragossa com a seu del Congrés de la Federació Regional que se celebraria posteriorment.

La Conferència de Londres, a la que acudí Anselmo Lorenzo com a representant de la secció espanyola de la Internacional, li va servir per conèixer grans personalitats de l'AIT, com Marx, i també Engels. Lorenzo afirmà que aquesta conferència sols va servir per adorar la figura de Marx, i que únicament ell presentà propostes genuïnament obreres i emancipadores, és a dir, allò que s'havia plantejat a València.²⁸

En el context en el que tingué lloc la Conferència de València, cap destacar que ja en maig de l'any 1871, Sagasta va concedir poders il·limitats als governadors de províncies per perseguir la Internacional, i que en octubre d'aquell mateix any, després un breu govern de Ruiz Zorrilla, tornà Sagasta, i en les Corts Espanyoles tingueren lloc

---

²⁸ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 26.

una sèrie de debats al voltant de la Internacional, que fou defensa per personalitats com Francesc Pi i Margall, Nicolás Salmerón o Emilio Castelar.

La Internacional va convidar a debat a dos dels diputats que l'havien criticat al Parlament, Plácido Jove Hevia i Francisco de Paula Candau. Ambdós foren convocats al teatre dels Camps Elisis el 22 d'octubre de 1872, però no assistiren. Malgrat aquest fet, l'acte se celebrà, intervenint Anselmo Lorenzo, Pablo Iglesias, José Mesa i Francisco Mora, entre altres. Aquestos tres últims havien sigut escollits membres del Consell Federal a la Conferència de València, juntament amb Ángel Mora, formant part posteriorment de la Federació dels Nou, que donaria lloc a la primera escissió del Moviment Obrer Espanyol.

El govern de Sagasta fou qui guanyà el debat al voltant de la Internacional, enviant als governadors civils una circular el gener de 1872, en la qual la identificava com una “utopia filosòfica del crim”, autoritzant als governadors per a la dissolució dels grups i seccions de la Federació Regional Espanyola. El Consell Federal va reaccionar, enviant una segona circular, en la que afirmava que no era intenció de la Internacional abandonar la legalitat.²⁹

2.2.2. El Congrés de Saragossa

El Congrés de Saragossa fou celebrat l'abril de 1872 clandestinament. Quan ja havien tingut lloc deu sessions privades va fer-se públic el congrés. Les autoritats acabaren prohibint-lo, però donà temps a realitzar dos jornades públiques que aconseguiren la mobilització per part dels sectors obreristes de la ciutat.

D'allò acordat en aquest congrés cal destacar el suport donat a la posició de la Federació Belga, que demanava una reforma dels estatuts de la Internacional per delimitar les atribucions del Consell General de Londres, iniciant-se així les disputes entre aquesta institució i les seccions de la Internacional.

El Congrés de Saragossa va recomanar el desenvolupament dels acords relatius a l'*Organització social* que es prengueren a la Conferència de València.³⁰ Altres dels

---

²⁹ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, pp. 32-33.

³⁰ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 34.

acords que s'efectuaren en aquest congrés foren el de les *Seccions Cooperatives de Consum* i el d'*Ensenyament integral*.

Un dictamen també important fou l'aprovat pel Consell Federal al voltant de *la Propietat*, inspirat per Paul Lafargue. Aquest polític franco-cubà, que havia arribat a Espanya fugint de la repressió que patien els participants de la Comuna de París, va contactar a Madrid amb el grup editor *La Emancipación*, i també amb la secció madrilenya de la Internacional. Es convertí en poc temps en l'agent de Marx i Engels a Espanya, i promogué l'escissió de la Internacional.

L'escissió fou provocada per l'expulsió d'homes com els germans Mora, Pablo Iglesias, José Mesa, Hipólito Pauly y Víctor Pagés, per part de la Federació Madrilenya, formant part molts d'ells del grup editor *La Emancipación* i del Consell Federal de la Internacional. El Congrés de Saragossa no tornà a escollir aquestos homes, que foren substituïts per altres al Consell Federal.

Cal destacar que al Congrés de Saragossa es produeix un gran creixement de l'organització en comparació amb la Conferència de València, creant-se en tota Espanya noves seccions i federacions.³¹

2.2.3. Elements claus de l'escissió dins de la Internacional a Espanya

El nou Consell Federal de la Federació de la Regió Espanyola es va configurar a València, format per personalitats com Vicente Rossell, Vicente Torres, Vicente Asensi, Pelegrín Montoro, Severino Albarracín, Francisco Tomás, Cayetano Martí i Anselmo Lorenzo.

Anselmo Lorenzo atribueix l'origen de la ruptura dins de l'internacionalisme espanyol a les disputes personals entre els distints membres que en formaven part de la FRE. Malgrat aquest fet, l'escissió tenia un sentit molt més ample, i és que aquesta es va produir per la forma diferent de concebre el món i l'organització del moviment obrer entre ambdós bàndols, marcant l'inici de la divisió entre el marxisme i el bakunisme, és a dir, entre el socialisme autoritari i el socialisme llibertari o anarquisme.³² Cal dir que Lorenzo se situà enmig d'aquestes dues corrents, per la qual cosa fou durament

---

³¹ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 37.

³² TERMES, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España, ob. cit.*, p. 145.

criticat, dimitint del seu càrrec al Consell Federal el 20 de juny de 1872 i evdint-se durant dos anys d'allò relatiu a la Internacional.

Com ja hem comentat anteriorment, el bakunisme es va estendre a Espanya amb gran rapidesa, però fins que açò no va succeir, el Consell General de la Internacional va otorgar molt poca importància a Espanya i a la Federació de la Regió Espanyola, sent de l'interés de Marx el proletariat dels països més desenvolupats del món, ja que aquestos es configuraven com els agents previsibles de la transformació revolucionària.

Per això mateix, Francisco Mora, secretari de la FRE, va lamentar-se al desembre de 1870 per no haver rebut resposta per part del Consell General de la Internacional, després de que la Federació Regional Espanyola traslladara a aquest organisme els treballs del primer Congrés de Barcelona i un esborrany que informava de la situació del moviment obrer a Espanya. Segons Santillán, la carta en protesta per aquest fet, que fou enviada per Francisco Mora, va ser llegida per Engels el 3 de gener de 1871, que a partir d'aquell moment va interessar-se més pels assumptes de la Internacional a Espanya, convertint-se en corresponsal en aquest país. La presència d'Engels a Espanya fou clau pel naixement i desenvolupament del marxisme espanyol, a més de la incidència de Lafargue i de l'adhesió de José Mesa a la Federació Madrilenya de la Internacional. Els tres personatges anteriorment citats són figures importants en el context de l'escissió, que acabaria esdevenint en la creació de les dues grans corrents de l'obrerisme espanyol.

El propi Lafargue fou qui informà a Engels de l'existència de l'Aliança de la Democràcia Socialista a Espanya, que, com ja hem dit, fou introduïda per Fanelli, i de la qual formaven part personatges de la talla de Pablo Iglesias, Hipólito Pauly, Víctor Pagés, Inocente Calleja, Vicente Sáez, Tomás González Morago, Anselmo Lorenzo o Francisco Mora.

Tots els esdeveniments que hem citat anteriorment foren importants per que tinguera lloc l'escissió, però cal destacar també el paper de José Mesa, que formava part de la Federació Madrilenya, i que malgrat que públicament donava suport a les tendències anarquistes, val a dir que era favorable a la creació d'un partit polític obrer, sent aquest objectiu un dels acord signats a la Conferència de Londres. José Mesa va prendre contacte amb Lafargue a Madrid, que va poder descobrir certs elements del funcionament intern de la Federació Madrilenya, i entengué que l'oposició d'aquesta al Consell General de l'AIT es devia a la gran influència que sobre aquesta federació tenia

Bakunin, i també González Morago, considerat com un dels promotors del bakuninisme a Espanya. Lafargue va aconsellar a José Mesa la publicació a Espanya de l'obra de Marx *Misèria de la filosofia*, contrària als ideals de Proudhon, que al parer de Lafargue tenien massa adeptes dins de l'internacionalisme espanyol. Lafargue també intentà clavar mà al periòdic *La Emancipación*, introduint certs aspectes de l'ideari marxista, publicant-se en aquest periòdic el *Manifest Comunista* el 1872, per primera vegada a Espanya. Les manipulacions en favor del marxisme per part de Lafargue i José Mesa dins de la Federació Madrilenya i de *La Emancipación*, van fer que González Morago fundara el periòdic *El Condenado*, des d'on va combatre la introducció de les primeres manifestacions marxistes a Espanya, a més de criticar la posició que el Consell General havia pres al respecte.³³

L'actuació de Francisco Mora, que es trobava a Barcelona l'any 1872, també és important en el context de l'escissió, ja que havent demanat els membres de l'*Aliança de la Democràcia Socialista* a Bakunin que aquest escriguera a Francisco Mora, parlant-li al voltant de la Internacional i de l'Aliança, el propi Mora entregà la carta a José Mesa, i aquest li l'envià a Marx i Engels, que la van fer utilitzar per atacar a Bakunin al Congrés de La Haia de 1872.

Segons Santillán, tant Lafargue com Mesa, a més d'altres, van denunciar l'existència de l'Aliança als seus escrits publicats a *La Emancipación* quan van comprendre que no podien controlar aquesta organització.³⁴ Com a conseqüència de tots els esdeveniments anteriorment relatats, nou dels membres de l'Aliança (Francisco i Ángel Mora, Pablo Iglesias, Valentín Sáez, José Mesa, Víctor Pagés, Hipólito Pauly, Inocente Calleja i Luis Cantillón) van convidar a les seccions d'aquesta organització a la seua dissolució. Degut al fracàs que va obtindre aquesta proposta, la Federació Madrilenya els va expulsar el 9 de juny de 1872, organitzant-se els disidents en una nova Federació Madrilenya el 8 de juliol del mateix any, que fou reconeguda pel Consell General, contrariant al Consell Federal de la FRE, que no havia tingut en consideració la nova federació.

---

³³ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 44.

³⁴ ABAD DE SANTILLÁN, Diego, *Historia del movimiento obrero español. De los orígenes a la restauración borbónica*, 2ª ed., Madrid, Editorial ZYX, 1967, pp. 195-196.

El Consell General de Londres i el Consell Federal de la FRE ja es trobaven enfrontats degut a la sol·licitud d'Engels al Consell Federal de la FRE d'una llista en la que s'inclogueren els noms dels membres de l'Aliança a Espanya, a més de la funció de cadascun d'ells a la Internacional i de la presència de l'Aliança arreu d'Espanya, que no fou contestada. Per això mateix, el Consell General va a amenaçar amb denunciar el seu filial espanyol.³⁵

L'actitud d'Engels va indignar una part important de l'internacionalisme espanyol, que va rebutjar la imposició que aquest volia dur a terme. Així mateix, el propi Engels va proposar al Comité Executiu del Consell General la suspensió del Consell Federal de la FRE, la qual no es va efectuar.

Malgrat la negativa per part del Consell Federal de la FRE de fer públics els noms dels membres de l'Aliança, el periòdic *La Emancipación* publicà els noms de tots els aliancistes coneguts, fet que va ser prou criticat. Els aliancistes, incloent aquells que no havien estat citats per *La Emancipación*, es presentaren públicament, instant a les Federacions Locals a les quals estaven afiliats a expulsar-los o a mantindre'ls a la Internacional. A més, els aliancistes van publicar un fullet titulat *Cuestión de la Alianza*, en el que informaven al voltant del programa, els estatuts i els documents d'aquesta organització, a més dels objectius de la mateixa.

Degut al fracàs del societarisme per crear una organització independent i la impossibilitat de fer desaparèixer de la Internacional als grups considerats estrictament sindicalistes, l'aliancisme va tindre un gran paper dins d'aquesta, encara que Engels considerara l'Aliança com un enemic més de la Internacional. L'èxit de les tendències àcrates a Espanya podem observar-lo amb la creació de la Confederació Nacional del Treball, sindicat anarquista.

La Nova Federació Madrilenya, sorgida arran de l'expulsió de nou membres de l'Aliança, va constituir un nou Consell Federal a València, convocant un congrés que se celebraria el 25 de maig de 1873 a Toledo, i en el que només estarien representades sis seccions. Però la Nova Federació Madrilenya es dissolgué a l'abril de 1873.³⁶

2.2.4. Els Congressos de La Haia i Saint-Imier de 1872, i el Congrés de Còrdova

---

³⁵ ABAD DE SANTILLÁN, Diego, *Historia del movimiento obrero español, ob. cit.*, p. 196.

³⁶ TERMES, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España, ob. cit.*, p. 155.

El 1872 fou convocat el Congrés de la Haia per part del Consell General de la Internacional, acudint com a representants espanyols Tomás González Morago, Charles Alerini, Rafael Farga i Pellicer, i Nicolás Alonso Marselau. La delegació espanyola va proposar que les votacions foren d'acord amb el nombre d'afiliats i no de delegats, oposant-se les delegacions preparades pel Consell General. Cal dir que a aquest congrés no assistiren ni la secció italiana, que ho feu en senyal de protesta, ni la francesa, que havia desaparegut pràcticament després del esdeveniments de la Comuna de París. Van ser tractades al congrés les atribucions que corresponien al Consell General, sent contrària la Federació de la Regió Espanyola al paper preeminent del Consell General per sobre de la voluntat i l'autonomia de les distintes seccions de l'AIT.

Malgrat l'oposició de la FRE al poder que tenia el Consell General, cal dir que en aquest congrés va decretar-se un augment en les seues atribucions, confirmant també allò establert a la Conferència de Londres al voltant de quin havia de ser el primer objectiu del proletariat, es a dir, la conquesta del poder polític. A més, al congrés es va votar l'expulsió de Bakunin i Guillaume de la Internacional, proposant Marx que el congrés no reconeguera la delegació espanyola fins que no fóra tractat el tema de l'Aliança i no es posara al dia amb el pagament de les quotes. Alerini defensà el paper de la FRE i la seua importància, sent acceptats finalment els espanyols després de pagar la quota. Lafargue va presentar-se en aquest congrés com a representant de la Nova Federació Madrilenya i de la secció lisboeta, votant a favor del traslladament del Consell General de l'AIT a Nova York.

Entre el 15 i 16 de setembre, les federacions que es consideraven llibertàries o antiautoritàries es reuniren al Congrés de Saint-Imier, on s'acordà, contradint allò disposat al Congrés de La Haia, que el primer i principal deure del proletariat era el de acabar amb el poder polític, oposant-se a la constitució d'un poder polític provisional o revolucionari, tal i com proposava el marxisme.

A Espanya fou convocat el Congrés de Còrdova per part de la Federació de la Regió Espanyola, entre finals de 1872 i principis de 1873,³⁷ que va aprovar l'informe efectuat per la delegació espanyola als dos congressos anteriorment citats, rebutjant les conclusions a les quals s'havien arribat al Congrés de La Haia i aprovant, en canvi, les conclusions disposades pel Congrés de Saint-Imier. També va ser sancionada l'expulsió

---

³⁷ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 51.

de l'anomenada Nova Federació Madrilenya, i el Consell Federal passà a ser la Comissió Federal d'Estadística i Correspondència. El congrés va fer públic també el creixement de l'internacionalisme espanyol, doblant l'organització el seu volum des del Congrés de Saragossa.

A la finalització del Congrés de Còrdova es va realitzar una assemblea pública de propaganda i controvèrsia a la mateixa ciutat de Còrdova. Cal destacar que aquest congrés derogà el dictamen dedicat a la propietat que havia sigut aprovat al Congrés de Saragossa per l'anterior Consell Federal, acceptant les ponències exposades en aquell congrés per Madrid i Barcelona.

2.3. Etapa final de la Primera Internacional a Espanya

El temps que durà la Primera República Espanyola (1873), que no va arribar a complir-ne un any de vida, fou un període convuls des del punt de vista social i polític, destacant sobre tot els canvis de govern que tingueren lloc, amb quatre presidents en tan sols onze mesos, a més de l'esclat del cantonalisme i de l'expropiació i repartiment de terres entre els camperols.

La Comissió Federal de la Internacional, a través de la publicació d'una circular el 24 de febrer de 1873, va alertar les seues seccions dels intents aparentment reformadors que els poders públics estaven duent a terme, advertint de la importància que tenia l'aprofitament d'aquest període de relativa llibertat per a enfortir l'organització obrera i consolidar el moviment obrer a Espanya.³⁸ Però, com era d'esperar, els dirigents republicans no van arribar a realitzar cap reforma a les estructures socials i econòmiques del país, sent molt crítiques amb aquesta actitud les masses treballadores tant del camp com de la ciutat. El mateix dia que fou proclamada la República (11 de febrer), José García Viñas, juntament amb un grup d'internacionalistes, va ocupar l'Ajuntament de Barcelona proclamant la República Social i el Municipi Comunista.

Més enllà d'aquesta anècdota, cal dir que el retardament en l'aprobació de la Constitució per part de Francesc Pi i Margall, segon president de la República, feu esclatar la rebelió cantonalista, atida per certs sectors del republicanisme federal. El

---

³⁸ ABAD DE SANTILLÁN, Diego, *Historia del movimiento obrero español, ob. cit.*, p. 226.

seu successor, Nicolás Salmerón, va nomenar els generals Martínez Campos i Pavía per acabar amb el cantonalisme. La Internacional va tindre un paper rellevant dins d'aquests esdeveniments, tenint lloc a la ciutat d'Alcoi el que en un primer moment fou una “vaga general de tots els oficis en demanda de l'augment de jornal i la reducció d'hores de treball”,³⁹ però que es convertí en un bany de sang degut a la desafortunada intervenció de l'alcalde en el conflicte, tenint lloc un autèntic alçament revolucionari, la coneguda com “Revolució del Petroli”, que més tard analitzarem amb deteniment. El 14 de juliol de 1873, la Comissió Federal envià un manifest aclaratori dels fets.⁴⁰

El cantonalisme va suposar un fenòmen que va fer trontollar la Internacional, ja que una part dels seus membres va intervindre al conflicte cantonalista en ciutats com Cartagena, València, Sevilla, Granada o Màlaga, però en altres zones no donaren suport al cantonalisme. Tal i com afirmava Francisco Tomás, secretari de la Comissió Federal en aquell moment, al butlletí de la Federació del Jura, secció anarquista més important de la Primera Internacional, la participació dels internacionalistes al moviment cantonalista fou totalment espontània i sense acord previ, i per això mateix, en cada lloc es va actuar de diferent manera.

Engels va criticar durament l'actuació de la Internacional al moviment cantonalista, responsabilitzant-la de l'aparició d'aquest fenòmen, i afirmant que el cantonalisme era un clar exemple de com no s'havia de fer una revolució.

Després del colp d'estat protagonitzat pel general Pavía, que donà per finalitzada la primera experiència republicana a Espanya, li fou entregat el poder al general Serrano, que es va convertir en regent, i que no tardà en fer efectiva la prohibició de la Internacional, que ja havia sigut declarada com il·legal per Sagasta l'any 1872. Amb el decret del 10 de gener de 1874, la Internacional passava a ser una organització clandestina fins l'any 1881, moment en el que arribaren al poder els liberals, que permeteren el resorgiment de la Internacional, que es transformaria en una nova organització: *La Federació de Treballadors de la Regió Espanyola*.⁴¹

---

³⁹ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 55.

⁴⁰ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 55.

⁴¹ TERMES, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España, ob. cit.*, p. 230.

Al juny de 1874 es va celebrar clandestinament el IV Congrés de la FRE, a la ciutat de Madrid, comptant amb un total de 349 seccions.⁴² Anselmo Lorenzo va tornar a la Internacional en aquesta època, unint-se a la Federació Barcelonina.

La situació de clandestinitat va obligar a la FRE a canviar les seues estructures, diluint el congrés regional espanyol en congressos de caràcter comarcal. Anselmo Lorenzo va estar present a la primera conferència comarcal catalana, que es va celebrar al barri barceloní de Sants. Les conferències comarcals que se celebraren entre 1875 i 1876 van decidir la creació de grups d'acció i de propaganda revolucionària, a més d'un aparell conspiratiu de defensa organitzat per localitats, sent organitzat tot açò amb molt de secretisme, degut al context clandestí, amenaçant amb castigar els delators. La clandestinitat no va suposar un obstacle per a que la FRE tinguera representació al Congrés de Ginebra.

Durant aquest període es va produir una reducció en quant al volum de les federacions afiliades a la FRE. La Comissió Federal va constatar a través d'uns informes una generalitzada repressió cap a la classe obrera en aquesta època, destacant el cas del Penal de las Cuatro Torres o de la Carraca, presó situada a Cadis, d'on foren arreballats a la mar clavats dins de sacs 66 treballadors que es trobaven reclosos en aquell centre penitenciari.⁴³ La Internacional va denunciar també altres casos de repressió, com el de la mort de 40 obrers que foren deportats a l'illa de Balabac, a les Filipines.

Per a la Comissió Federal de l'any 1877 foren nomenats Anselmo Lorenzo i Francisco Tomás. La Internacional, sabedora dels possibles canvis polítics que poden donar-se en aquest temps, adverteix a les seues seccions d'aquest fet i les avisa per a que estiguen preparades per a l'acció revolucionària. Als congressos de la Internacional celebrats a Verviers i Gant, on prevaleixen els ideals antiautoritaris, acudeix una delegació d'internacionalistes espanyols. La persecució a la que es veu sotmesa la Internacional des de les més altes instàncies de la política espanyola farà que es radicalitzen les posicions i les accions dels internacionalistes, arribant fins a eixe punt fins les seccions de caràcter més associatiu, com les catalanes, proclamant en moltes ocasions l'acció revolucionària.

---

⁴² GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 57.

⁴³ GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España, ob. cit.*, p. 58.

Mentrestant, Anselmo Lorenzo, que havia sigut acusat de manipular les eleccions per a la Comissió Federal, és expulsat de nou de l'organització. Val a dir que tot l'esforç associatiu que l'organització dugué a terme, sent Lorenzo un del seus protagonistes, va continuar endavant a partir de l'any 1881 amb la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola, sent aquest el nom que va prendre la FRE una vegada tornà a la legalitat, com ja hem comentat. Els incidents comesos per “La Mano Negra”, organització anarquista violenta que va actuar a Andalusia durant aquesta època, van debilitar profundament l'organització, disolent-se finalment l'any 1888, posant punt i final a vàries dècades de presència de la Primera Internacional a Espanya.

3. Els successos d'Alcoi: la Revolució del Petroli de 1873

Després d'haver analitzat els orígens de la Primera Internacional i la seua presència a Espanya, ens centrarem en la descripció d'un dels episodis més rellevants vinculats al moviment obrer a Espanya. Es tracta de l'anomenada Revolució del Petroli, aixecament de les classes populars de la ciutat d'Alcoi que tingué lloc al juliol de 1873. A continuació tractarem d'explicar els fets que es produïren en aquesta ciutat industrial del País Valencià.

3.1. La Internacional a Alcoi

Al poc temps de celebrar-se el Congrés de Barcelona, la ciutat d'Alcoi ja havia tingut contacte amb la Internacional, amb la finalitat de constituir una federació local, que es crearia al juliol de l'any 1872, i que arribaria a ser, malgrat la menor massa poblacional d'Alcoi respecte d'altres ciutats, una de les federacions més importants d'Espanya. El primer diumenge del mes de setembre d'aquell any va ser inaugurada la seu local de la Internacional, que comptava amb les seccions d'obriers del ferro, paperers, teixidors, i altres oficis, configurant-se en aquell moment altres seccions, com les dels tintorers, fusters i obrers de la construcció. El nombre d'afiliats a la secció internacionalista d'Alcoi va créixer de manera significativa en pocs mesos, passant dels 1.200 afiliats inicials als 1.694 que es registraven al novembre de 1872.

La Internacional va estendre's també a altres pobles de la comarca, sent quasi l'única organització de referència per als obrers d'aquesta zona. Els burgesos i catòlics alcoians van reaccionar amb temor davant l'èxit que estaven tenint les idees internacionalistes entre els obrers alcoians, i per això crearen un Círcol Catòlic d'Obrers l'any 1873, tal i com succeí a altres llocs d'Espanya.

Però el creixement de la Internacional a la ciutat d'Alcoi era imparable, i al finalitzar l'any 1872 ja s'havia arribat als 2.000 afiliats. Com ja hem comentat anteriorment, al Congrés de Còrdova els internacionalistes espanyols van decidir dissoldre el Consell Federal de la FRE, i substituir-lo per una Comissió Federal d'Estadística i Correspondència. Doncs be, aquesta tindria la seua seu a Alcoi, des d'on es publicaria l'anomenat "Butlletí de Correspondència i Estadística".⁴⁴ L'elecció d'Alcoi com a seu de la Internacional s'explica degut al ràpid creixement de la federació local.

Cal dir que al Congrés de Còrdova van assistir un total de cinquanta delegats, provinents de les federacions locals i del Consell Federal. De tots aquests delegats, sis van representar Alcoi, i un Muro i Cocentaina, localitats properes. Cal destacar que els representants alcoians eren membres destacats de la Internacional, i arribarien a formar part de la Comissió Federal, sent els següents: Tomás González Morago, Vicente Fombuena, Tomás Montava, Rafael Abad, José Botí i Vicente Santonja. En representació de Muro i Cocentaina va assistir al Congrés de Còrdova Manuel Domínguez.

En poc temps, Alcoi es va convertir en la segona federació en nombre d'afiliats de tota Espanya, sent superada només per Barcelona. La Comissió Federal celebrà a Alcoi la seua primera sessió el 7 de gener de 1873, i va rebre amb certa rancúnia la implantació de la República Espanyola al febrer d'aquell mateix any, com ja hem comentat.

Al mes de març, la Federació Alcoiana va convocar un míting i una manifestació a la plaça de bou el dia 9, reivindicant la rebaixa de les hores de treball i l'augment dels salaris, a més de criticar el nou règim, al qual consideraven igual d'opressor que l'anterior, intentant desenganyar aquells obrers que pugueren tindre certes simpaties per la República. Llavors, el dia 9 es va concentrar una gran multitud provinent d'Alcoi i

---

⁴⁴ CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*, València, Almudín, 1980, p. 102.

d'altres pobles de la comarca a la Placeta del Fossar, des d'on es va dirigir a la plaça de bous de la localitat. Des d'allí, Severino Albarracín, integrant de la Comissió de Correspondència i Estadística, es va dirigir als obrers que havien assistit a aquell acte, i va defensar la destrucció dels privilegis i de les institucions de la burgesia a través de la Internacional.

La propaganda contrària al règim republicà, que s'estengué per Alcoi, va ser prou important per a l'augment de l'apoliticisme entre els obrers a la ciutat d'Alcoi. Els nombrosos conflictes que tenien lloc arreu de l'Estat espanyol van fer pensar a la Comissió Federal en la possibilitat d'organitzar una vaga general insurreccionalista, tesi que defenia Severino Albarracín, el qual opinava que la presència d'una vaga general a un lloc concret faria que s'estenguera més ràpidament a altres federacions.

Cal dir que el proletariat alcoià es trobava predisposat a emprendre aquest tipus d'accions, com també ho estaven quasi tots els membres de la Comissió Federal. Així, el 15 de juny, una setmana més després d'haver sigut proclamada la República Federal, el butlletí de la Federació Alcoiana publicava una "Protesta", afirmant que carlins i republicans eren la mateixa cosa, alentant al poble a l'acció revolucionària contra la societat i la política burgesa.⁴⁵ La resposta de la burgesia i de les autoritats locals no es faria esperar, sent prou repressiva, reaccionant els obrers de forma violenta.

3.2. Desenvolupament del conflicte

Les causes principals que hom atribueix per explicar l'esclat del "Petroli" a Alcoi són la propaganda antirrepublicana duta a terme per la Internacional, com també la prolongació de la vaga efectuada pels paperers, que s'inicià a la pedania contestana d'Els Algars, i a la qual s'uniren els treballadors alcoians.⁴⁶ Un altre factor important era la tensió que existia entre els patrons i els treballadors.

Però, sens dubte, la causa que va fer possible la insurrecció popular fou el complex procés de lluita que es va iniciar a les fàbriques alcoianes amb la destrucció de màquines l'any 1821, i que farà despertar a la classe obrera alcoiana, que pren

---

⁴⁵ CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización*, ob. cit., pp. 107-108.

⁴⁶ CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización*, ob. cit., p. 108.

conciència de la seua situació i assumeix que els seus interessos es troben clarament oposats als dels seus patrons.

El 7 de juliol, la Comissió Federal va convidar als treballadors a una assemblea que tindria lloc a la plaça de bous, amb la finalitat de tractar el tema de la vaga general dels paperers d'Els Algars. Els obrers alcoians es solidaritzaren i es declararen també en vaga, fent pròpies les seues demandes, que no eren altres que la reducció de la jornada laboral a huit hores i l'augment dels salaris a dos reials diaris.

A més, un altre dels fets que impulsaren l'inici de l'aixecament fou el disseny d'un pla insurreccional, proposat per Puchades, membre del Consell Local de València, a la Comissió Federal, que davant de la impossibilitat de dur aquestes accions endavant a la ciutat de València, va decidir convocar l'assemblea anteriorment citada i declarar la vaga general a Alcoi.

La vaga general va comptar amb el suport majoritari dels treballadors alcoians i dels membres de la Comissió Federal, que s'encarregà de crear comissions que feren possible l'expansió de la vaga als pobles del voltant. Una d'aquestes comissions es va entrevistar amb l'alcalde, Agustí Albors, per a comunicar-li la decisió que havia pres la Comissió Federal. L'alcalde va considerar exagerades les reivindicacions dels obrers, informant als patrons del que estava organitzant-se.

El dia 8 de juliol la vaga va passar a ser general, en el moment en el que tots els oficis obeïren allò que havia establert la Internacional. Des de primera hora del matí, els seguidors de la vaga van impedir l'eixida de la ciutat a aquells pocs treballadors que vulgueren anar a treballar. Cal dir que en Alcoi i Cocentaina el nombre de vaguistes se situava entre els huit mil i els deu mil. La Federació Local Alcoiana va informar que les causes de la vaga eren la penosa situació en la que es trobaven els obrers alcoians i el desig de millorar les seues condicions socials, defensat l'augment dels salaris i la rebaixa de la jornada laboral.

Aquell mateix dia, una comissió dels treballadors tornà a entrevistar-se amb l'alcalde Albors, que va prometre la seua neutralitat en el desenvolupament de la vaga, i va assumir un paper de mediador. Malgrat aquest fet, Agustí Albors va telegrafiar al governador civil, demanant-li tropes, i va manar una circular que exigia als treballadors alcoians la tornada al treball, acusant als dirigents de la Internacional de ser uns "trastornadors d'ofici".⁴⁷

---

⁴⁷ CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización, ob. cit.*, p. 112.

La circular no va traure cap profit per als interessos de l'alcalde, ja que els treballadors no feren cas a les instruccions d'Albors, que va reunir a l'Ajuntament als homes més poderosos de la ciutat. Aquestos van acordar resistir davant els perturbadors de l'ordre públic i actuar amb les armes en el moment que s'excediren les seues forces.

L'acord assolit entre Albors i la classe dirigent de la ciutat va transcendir, arribant a la classe treballadora alcoiana, i degut al trencament del pacte de neutralitat que Albors havia promés, es va celebrar una nova assemblea a la plaça de bous el dia 9 de juliol, demanant la dimissió de tot l'Ajuntament i la seua substitució per una junta formada per internacionalistes. Per aquest motiu, entre sis mil i huit mil treballadors es van concentrar a la Plaça de Sant Agustí, que se situava enfront de l'Ajuntament. Una comissió sorgida d'entre tots aquestos va voler entrevistar-se amb la corporació municipal, i liderats per Severino Albarracín van defensar la formació de la junta que reemplaçaria els membres de l'Ajuntament. Aquesta junta estava formada pel propi Albarracín, Tomás, Fombuena, Montava, Chinchilla, Santonja, Moltó, Bravo, Abad i Sierra.

L'alcalde Albors es va negar a acceptar les condicions que establien els internacionalistes, dirigint-se llavors Albarracín al poble, que des del balcó de l'Ajuntament va informar del fracàs dels seus objectius. Llavors, Albarracín va manar armar-se a uns quants treballadors, davant la negativa de l'Ajuntament a abandonar les seues posicions. La guàrdia municipal, que es trobava al campanar de l'església de Santa Maria va fer tocar les campanes fins a tres vegades, i quan sentiren la senyal d'Albors en forma de tir en l'aire, dispararen contra la multitud.⁴⁸

Aquestos dispars provocaren la mort d'un treballador i feriren uns quants altres. En aquell moment van organitzar-se les barricades, preparant-se per a la defensa aquells que quedaren dins l'Ajuntament. Els internacionalistes van anar a les llars dels propietaris i fabricants, detenint-los i empresonant-los. Els van tractar com si foren ostatges, utilitzant-los per aconseguir la rendició d'aquells que estaven amagats al consistori, però fracassaren en el seu propòsit. Albors sabia que anava a ser molt complicat fer front a aquesta revolta, i per eixe motiu va tombar les parets que

---

⁴⁸ COLOMA, Rafael, *La Revolución Internacionalista alcoyana de 1873 («el Petrolio»)*, Alacant, Instituto de Estudios Alicantinos, 1959, p. 69.

comunicaven amb les vivendes més pròximes, per tindre més espai d'acció i poder fugir en un moment donat. Les masses sublevades, una vegada s'assabentaren d'açò mateix, van prendre foc a l'illa de cases on es trobaven refugiats l'alcalde i els seus.

El dia 10, a les primeres hores del matí, s'aconseguia la rendició dels guàrdies municipals que estaven reclosos al campanar de Santa Maria, ja que s'havien quedat sense munició. Llavors, els treballadors alcoians prengueren el control de la plaça, sent assassinats molts d'aquells guàrdies. Al migdia, la massa enfurismada va aconseguir entrar a l'Ajuntament. Albors va voler resistir, disparant algun que altre tir, però fou capturat i assassinat de forma violenta. **[Figura 1]**

Albors i altres quinze persones foren les víctimes d'aquesta insurrecció armada, sent ferides dèneu persones més. El cos sense vida de l'alcalde fou arrastrat pels carrers de la ciutat. Posteriorment, van ser els internacionalistes els que s'encarregaren de posar ordre a la ciutat, apagant els incendis que havien sigut causats, els quals provocaren desperfectes a un total de vint-i-dues vivendes, situades la majoria d'elles prop de l'Ajuntament.

3.3. Conseqüències de la revolta

En el moment en el que va finalitzar la insurrecció, els internacionalistes van anar alliberant progressivament els ostatges, però només ho feren a canvi de compensacions econòmiques, diners que vulguren utilitzar per a reparar els desperfectes i pagar els salaris d'aquells que s'havien vist afectats per la vaga. Però van suspendre els seus plans quan s'assabentaren que les tropes del Govern es dirigien cap a la ciutat d'Alcoi. Per evitar que açò succeïra van enviar dos telegrams al Govern, en els que és feia palesa la culpabilitat de l'Ajuntament en el desenvolupament dels esdeveniments, ja que, segons deien, el conflicte s'havia iniciat després que l'alcalde manara disparar contra el poble, que només defensava la substitució de l'Ajuntament per una junta internacionalista.

Certes comissions van decidir entrevistar-se amb el capità general Velarde, que comandava les tropes que es dirigien cap a Alcoi, arribant a l'acord de que les tropes accedirien pacíficament a la ciutat, en cas que foren retirades les barricades i alliberats tots els ostatges. Els internacionalistes van complir amb el pacte, i el dia 13 de juliol el

capità general va entrar a la ciutat, donant per finalitzada la insurrecció i restablint l'Ajuntament.

Velarde va tindre que marxar cap a Cartagena per a sufocar la sublevació cantonalista que s'havia originat en aquella ciutat, quedant Alcoi de nou en mans dels internacionalistes, encara que la Comissió Federal ja no es trobava a la ciutat des del dia 12 a la nit. Els obrers alcoians van continuar organitzant assemblees i van formar noves plataformes reivindicatives, arribant a un acord favorable per als seus interessos amb les autoritats.⁴⁹

Al mes de setembre van arribar a Alcoi uns dos-cents guàrdies civils, per mantindre la seguretat i l'estabilitat a la ciutat, portant endavant una forta repressió, produint-se moltes detencions. Aquestes detencions es duïen a terme moltes vegades amb els simple testimoni dels fabricants o dels individus influents de la localitat, sense la necessitat d'aportar cap tipus de prova. Un exemple d'aquestes detencions indiscriminades el tenim amb la declaració de Vicente Seguí, que treballava a la secretaria de l'Ajuntament i que va estar junt a l'alcalde Albors quan van succeir els esdeveniments anteriorment narrats, i que va donar una sèrie de noms, que al seu parer i segons l'opinió pública van participar activament en l'aixecament, sent detinguts la major part dels individus citats pel senyor Seguí.

La repressió també es va fer notar entre aquells que no havien sigut detinguts, in clús entre els obrers que no havien tingut una participació activa en la insurrecció. Des de finals del més de novembre, els fabricants van començar a rebaixar els beneficis que els obrers alcoians havien obtingut amb la revolta, sent també enregistrades les vivendes dels obrers. A més, no estava permés formar grups de més de tres persones, sent violada també moltes vegades la correspondència, per poder conèixer aquells que rebien propaganda socialista.

A l'inici de l'any 1874 havien sigut processats un total de 315 individus implicats en els successos d'Alcoi, dels quals 100 es trobaven a la presó. A més, el jutge havia dictat una requisitòria contra 121 persones que encara no havien sigut detingudes, i de les quals, un total de 63 no arribaren a ser detingudes. A l'octubre de 1874 el nombre de presos era ja de 158. Finalment, foren encausats entre 500 i 700 individus, sent processats 282, els quals havien sigut acusats de 110 delictes. Al 1876 va haver una amnistia, que va permetre l'alliberament de la meitat dels presos, encara que ja havien

---

⁴⁹ CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización*, ob. cit., p. 120.

mort sis persones a la presó d'Alacant. Al 1881, la major part dels processats ja es trobava en llibertat, però l'absolució total no es va produir fins al 1887, encara que vint dels processats no havien rebut en aquell moment una sentència.

Cal dir que la repressió que van rebre els obrers alcoians va ser molt important, incidint també en les condicions de vida del proletariat, que degut a la desorganització que patia en aquest moment el moviment obrer, va veure com els patrons rebaixaven els sous. La Federació Alcoiana va patir un important colp arran d'aquests successos, comptant amb una única secció l'any 1877, i no va realitzar cap acció rellevant a partir de 1873. Les federacions que havien sigut fundades als pobles de la comarca desaparegueren, influïdes per la crisi de la Federació Alcoiana.

La Revolució del Petroli va col·laborar també en fer més important la decadència que patia en aquell moment la Federació de la Regió Espanyola, encara que aquesta va donar suport a la sublevació alcoiana, ja que defensava que juntament amb els fets de Sanlúcar de Barrameda, aquestes eren les úniques dos revoltes proletàries que havien tingut lloc en el marc del cantonalisme. El fracàs del Petroli va fer que els internacionalistes espanyols reflexionaren al voltant de la conveniència o no de la vaga general, i també dels seus beneficis, apropant-se molts d'ells cap a les tesis nihilistes.⁵⁰

Els fets produïts arreu d'Espanya l'estiu de 1873 en el marc del moviment obrer van donar lloc també a una gran repressió de les distintes federacions locals, de les quals Alcoi no va ser una excepció, debilitant en gran mesura l'internacionalisme espanyol. La repressió es va expressar en major virulència contra les federacions de Paradas, carmons, Sanlúcar de Barrameda, València, el Viso del Alcor, Jerez de la Frontera, i per suposat, Alcoi.

La revolta alcoiana va fer palesa la distància existent entre els republicans federals, que s'expressaven a través de pronunciaments, i els anarquistes, el mètode d'acció dels quals era la revolució proletària, debilitant el moviment cantonal a la Primera República Espanyola, que ja estava quasi afonada, degut als problemes econòmics, financers, polítics i socials als que havia de fer front.

3.4. Identitat dels implicats en la Revolució del Petroli

---

⁵⁰ TERMES, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España, ob. cit.*, pp. 213-242.

L'Arxiu Municipal d'Alcoi ofereix una sèrie de dades que per a l'investigador són molt útils en quant a l'estudi de la Revolució del Petroli es refereix, podent analitzar a través d'aquestes dades les característiques d'aquells que foren processats per haver participat en l'aixecament popular.

Segons aquestes dades, la majoria dels implicats en els successos d'Alcoi tenien entre 20 i 40 anys, comptant amb tan sols 13 anys el més jove i amb 70 el més gran dels insurrectes. **[Figura 2]**

Pel que fa al gènere dels participants en la revolta, cal dir que la participació femenina fou molt baixa, ja que només hi va haver tres dones entre tots aquells que foren processats. Malgrat açò, és necessari destacar que a la indústria alcoiana treballaven un important nombre de dones, de les quals la majoria estaven afiliades a la Internacional.

En quant a l'estat civil dels processats, cal dir que dels 273 dels quals s'ha pogut aclarir aquesta qüestió, hi havien un total de 223 individus casats, 44 fadrins, 6 vidus i la resta no està molt clar. El fet de que la majoria dels implicats a la revolta estagueren casats no és cap sorpresa, ja que aquells que contaven amb una família a la que havien de mantindre tenien més dificultats per a la supervivència que aquelles persones que no estaven casades. **[Figura 3]**

Pel que respecta a la instrucció d'aquestos individus, és a dir, bàsicament la capacitat de llegir i escriure, cal dir que només 97 dels processats, el que vindria a ser un 37% del total, tenia coneixements de lectura i escritura. Mentrestant, l'índex d'analfabetisme entre els insurrectes es trobava en el 63%, encara que no és excessivament elevat en comparació a la mitjana d'aquella època, que se situava entre els proletaris al voltant del 80%. Aquest fet no sabem si es deu a que els obrers alcoians contaven amb una major instrucció, pel motiu que fóra, o si es deu a la baixa participació femenina, que aparentment, era un gènere més afectat per l'analfabetisme. Cal dir que el proletariat més conscienciat estava més instruït que la resta, i sens dubte, el proletariat alcoià vinculat a la revolta estava prou conscienciat. **[Figura 4]**

La major part dels processats havien nascut a la ciutat d'Alcoi o a les viles o pobles més propers. També cal destacar la presència d'individus provinents d'altres comarques del País Valencià, i també de fora, ja que Alcoi, nucli industrial de rellevància, importava molta immigració, sobre tot des de l'àmbit rurali. Per tant, les dades extretes conclouen que 238 dels processats eren originaris de les comarques de l'Alcoià i el Comtat, dels quals 174 eren alcoians, 36 de Cocentaina i 10 de Benilloba.

Dels obrers processats provinents d'altres comarques, tenim 15 de la Vall d'Albaida, dels quals 12 eren de Bocairent, 9 de la Marina Baixa, 2 de l'Horta, 2 de la Costera, 1 de la Marina Alta i 1 del Baix Vinalopó. Així mateix, hi havien cinc individus entre els processats nascuts fora del País Valencià. Malgrat aquesta disparitat pel que fa a l'origen dels processats, cal dir que la majoria vivien a la ciutat d'Alcoi, un total de 222 individus. **[Figura 5]**

Respecte a les professions a les que es dedicaven els obrers que van participar en la revolta, s'arriba a la conclusió que la majoria formava part del sector tèxtil, un 38% dels processats, mentre que el 22% eren paperers, pertanyent aproximadament el 60% dels treballadors processats a aquests dos sectors. Açò és una mostra clara de l'estructura professional d'Alcoi i del caràcter essencialment obrer de la revolta alcoiana. A més, un 12% dels participants eren treballadors qualificats i artesans, sent aquests últims els grans perjudicats en el procés d'industrialització, accedint molts d'ells a la proletarització i sumant-se al pensament anarquista. **[Figura 6]**

A un gran nombre de processats se'ls titlla d'haver tingut una conducta dolenta, que se suposa es refereix a l'actuació d'aquests a les seues fàbriques i vers els seus patrons, que estaria relacionada amb les dolentes condicions de les quals els obrers alcoians es queixaven. De tots els processats, només el 34% tindria una bona conducta, i cal destacar que la major part dels processats no tenien antecedents penals, havent sigut condemnats només trenta en sentències anteriors per delictes de poca importància. **[Figura 7]**

A més del delicte de sedició pel qual tots els implicats en l'aixecament revolucionari foren condemnats, van argumentar-se una altra sèrie d'acusacions per dur a terme les nombroses detencions que es produgueren. 85 dels processats foren acusats d'un total de 16 assassinats, 10 ho foren per l'intent d'assassinat d'altres huit persones, 28 per l'incendi de set edificis, 26 per un total de 33 robaments, 16 per amenaces de mort, etc. Cal dir que també tingué lloc un total de 30 detencions il·legals i la violació de 31 domicilis. Amb les dades que tenim a l'abast, és clar que els esdeveniments que tingueren lloc a la ciutat d'Alcoi es van exagerar per part de certs sectors, l'objectiu dels quals era desprestigiar la Internacional i al proletariat. Es van falsejar molts testimonis, els quals sembla que parlaven d'una autèntica massacre que no va tindre lloc, des de l'assassinat indiscriminat d'autoritats i esquiroles fins a la violació d'infants. **[Figura 8]**

Conclusions

Per a concloure aquest treball, cal destacar primerament els beneficis que la classe obrera obtingué, tant a Espanya com al món, amb la formació de l'Associació Internacional dels Treballadors, que va aconseguir, entre altres objectius, la protecció dels obrers front als patrons, estimulants l'organització sindical, i a més va afavorir a la reducció de la jornada laboral i va condemnar el treball infantil, fent possible una millora en les condicions de vida dels obrers.

A Espanya, cal dir que la presència de la Internacional va propiciar un augment considerable de l'associacionisme obrer, com en tants altres països, malgrat que l'internacionalisme espanyol mai va despertar l'interés dels dirigents de l'AIT, com Engels o Marx, tal i com hem vist. A més, es va poder observar la profunda divisió existent entre els anarquistes i els marxistes, sent expulsats aquests últims arran de l'escissió que es produeix a la FRE, i en el pla internacional, foren els anarquistes els que acabaren expulsats després del Congrés de la Haia de 1872.

Pel que fa a la Revolució del Petrolí d'Alcoi, encara que la historiografia no sol tindre molt en compte aquest esdeveniment, és necessari destacar que es tracta d'un dels episodis més rellevants del moviment obrer a Espanya, ja que es tracta d'un dels escasos aixecaments anarcosindicalistes amb èxit, encara que fóra per un període curt de temps. La Revolució del Petrolí és un fet històric molt significatiu per a mostrar-nos la distància existent entre els obrers anarquistes i els burgesos republicans. Els obrers s'hi van sentir decebutos quan els republicans van arribar al poder i res no canviava.

Annexos

Figura 1: *L'arrastrà de Pelletes*. Quadre de Ramón Castañer.

Figura 2: Distribució dels implicats a la revolta per edats. Extret de CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*, València, Almudin, 1980.

Edades	Procesados
De 10 a 20 años	24 (8,54%)
De 20 a 30 años	91 (32,38%)
De 30 a 40 años	88 (31,32%)
De 40 a 50 años	62 (22,06%)
De 50 a 60 años	11 (3,91%)
De 60 a 70 años	5 (1,78%)

Figura 3: Distribució dels implicats a la revolta per estat civil. Extret de CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*, València, Almudin, 1980.

Solteros	44 (15,55%)
Casados	223 (18,80%)
Viudos	6 (2,12%)
No sabemos	10 (3,53%)

Figura 4: Distribució dels implicats a la revolta per instrucció. Extret de CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*, València, Almudin, 1980.

Instrucció	Procesados
Sí	97
No	166
No sabemos	20

Figura 5: Distribució dels implicats a la revolta per origen. Extre de CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*, València, Almudin, 1980.

Alcoià-Comtat	238 (de ellos, 174 de Alcoi, 36 de Cocentaina y 10 de Benilloba).
La Vall d'Albaida	15 (12 eran de Bocairent).
Marina Baixa	9
L'Alacantí	3
L'Horta de València	2
La Costera	2
Marina Alta	1
Baix Vinalopó	1
De fuera del País	5

Figura 6: Distribució dels implicats a la revolta per professió. Extret de CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*, València, Almudin, 1980.

Agricultura	17
Textil	104
Papel	60
Actividades artesanas	32
Construcción	16
Comercio	13
Alimentación	9
Transportes	1
Otras profesiones	25

Figura 7: Distribució dels implicats a la revolta per conducta. Extret de CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*, València, Almudin, 1980.

Mala conducta	130
Buena	93
Regular	38
Malísima	8
Reprehensible	2
Dudosa	1
Equívoca	1
Pésima	1
Muy mala	1

Figura 8: Distribució dels implicats a la revolta per acusació. Extret de CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*, València, Almudin, 1980.

Delito	Procesados acusados
Asesinatos (12)	85
Homicidios (4)	10
Asesinatos frustrados (6)	5
Intentos de asesinato (2)	16
Tiros de arma de fuego (4)	3
Tentativas de disparo (5)	9
Amenazas de muerte (4)	28
Lesiones graves (7)	26
Lesiones menos graves (6)	1
Lesiones leves (3)	31
Incendios de edificios (7)	30
Robos (33)	
Estafas (1)	
Entrada ilegal en las casas	
Detenciones ilegales	

Bibliografía

ABAD DE SANTILLÁN, Diego, *Historia del movimiento obrero español. De los orígenes a la restauración borbónica*, 2ª ed., Madrid, Editorial ZYX, 1967.

ABENDROTH, Wolfgang, *Historia del movimiento obrero europeo*, 2ª ed., Barcelona, Estela, 1970.

BENEITO LLORIS, Àngel, *Condicions de vida i salut a Alcoi durant el procés d'industrialització*, València, Universitat Politècnica de València, 2003.

CALVO, Pilar, *La Primera Internacional. Congreso de Ginebra 1866. Congreso de Lausana 1867. Congreso de Bruselas 1868*, Madrid, Fundamentos, 1977.

CALVO, Pilar, *La Primera Internacional. Congresos de Basilea y La Haya*, Madrid, Fundamentos, 1977.

CAMACHO, Marcelino, *Charlas en la prisión: el movimiento obrero sindical*, Barcelona, Laia, 1976.

CERDÀ PÉREZ, Manuel, *Lucha de clases e industrialización. La formación de una conciencia de clase en una ciudad obrera del País Valencià (Alcoi: 1821-1873)*, València, Almudín, 1980.

COLOMA, Rafael, *La Revolución Internacionalista alcoyana de 1873 («el Petrolio»)*, Alacant, Instituto de Estudios Alicantinos, 1959.

DOLLEANS, Edouard, *Historia del movimiento obrero. 1871-1920*, Bilbao, Zero, 1969.

FLAQUER MONTEQUI, Rafael, *La clase obrera madrileña y la 1ª Internacional: (un análisis de prensa)*, Madrid, Edicusa, 1977.

FREYMOND, Jacques, *La Primera Internacional. Congreso de Ginebra 1866, Congreso de Lausana 1867, Congreso de Bruselas 1868*, Bilbao, Zero, 1973.

FREYMOND, Jacques, *La Primera Internacional. Congreso de Basilea 1869, Conferencia de Londres 1871, Congreso de la Haya 1872*, Bilbao, Zero, 1973.

GÓMEZ CASAS, Juan, *La Primera Internacional en España*, Bilbao, Zero, 1974.

GÓMEZ LLORENTE, Luis, *Apuntes sobre el movimiento obrero*, Madrid, UGT Confederal, 1992.

HOBBSBAWM, Eric John, *Cómo cambiar el mundo: Marx y el marxismo (1840-2011)*, Barcelona, Crítica, 2012.

LIDA, Clara Eugenia, *Antecedentes y desarrollo del movimiento obrero español, 1835-1888: textos y documentos*, Madrid, Siglo Veintiuno de España, 1973.

MOLNAR, Miklós, *El declive de la Primera Internacional*, Madrid, Edicusa, 1974.

MORATO, Juan José, *Líderes del movimiento obrero español: (1868-1921)*, Madrid, Cuadernos para el diálogo, 1972.

NETTLAU, Max, *Miguel Bakunin: la Internacional y la Alianza en España (1868-1873)*, 3ª ed., Madrid, Las ediciones de la Piqueta, 1977.

NÚÑEZ DE ARENAS, Manuel, *Historia del movimiento obrero español*, Barcelona, Nova Terra, 1970.

PAGÈS, Pelai, *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona, 2000.

PIQUERAS ARENAS, José Antonio, *Història del socialisme*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1981.

PROUDHON, Pierre-Joseph, *La capacidad política de la clase obrera*, Madrid, Movimiento Cultural Cristiano, 2001.

SÁNCHEZ JIMÉNEZ, José, *Las claves del movimiento obrero. 1830-1930*, Barcelona, Planeta, 1992.

SANTONJA, Josep Lluís, *Història d'Alcoi*, Alcoi, Marfil, 2006.

SERRALLONGA, Joan, *La lucha de clases: orígenes del movimiento obrero*, Madrid, Edeuma, 1993.

TERMES, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881)*, 3ª ed., Barcelona, Editorial Crítica, 1977.

TUÑÓN DE LARA, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España*, Madrid, Taurus Ediciones, 1972.

TUÑÓN DE LARA, Manuel, *Introducción a la historia del movimiento obrero*, Barcelona, Nova Terra, 1969.

VALLÈS, Ismael, *Indústria tèxtil i societat a la regió Alcoi-Ontinyent. 1780-1930*, València, Universitat de València, 1986.